

การพัฒนารูปแบบเครื่องประดับเงินจากอัตลักษณ์ชาวเขา เผ่าลีซอ (ลีซู) หมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

วรangkanางค์ วรณตุง^{1,*} และ นิรัช สุตสังข์²

Development of silver jewelry format and identity for hill tribe Lee-sor (Lee-su) community, See Dong Yen Village, Maetang District, Chaingmai Province

Warangkanang Wannatung^{1,*} and Nirat Soodsang²

¹นักศึกษานิเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปและการออกแบบ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

²อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

¹Graduate Students, Department of Art and Design, Faculty of Architecture, Naresuan University, Phitsanulok

²Lecturer, Faculty of Architecture, Naresuan University, Phitsanulok

*Corresponding author E-mail address: w.wannatung@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและกระบวนการทำเครื่องประดับเงินของชาวเขาเผ่าลีซอ (ลีซู) เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการทำเครื่องประดับเงินของชาวเขาเผ่าลีซอ หมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของเครื่องประดับเงินชาวเขาเผ่าลีซอและนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินในรูปแบบใหม่

เครื่องมือที่ใช้ในการในการศึกษาประกอบด้วยการสัมภาษณ์และสังเกต ซึ่งศึกษาจากกลุ่มชาวเขาเผ่าลีซอ ผู้ผลิตเครื่องประดับเงิน โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และเชื่อมโยงประเด็นต่างๆ เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชาวเขา แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินในรูปแบบใหม่

คำสำคัญ : การออกแบบ, เครื่องประดับเงิน, ชาวเขาเผ่าลีซอ (ลีซู)

Abstract

The purpose of this research is to study history and the production process of silver jewelry by the hill tribe “Lee-sor community” in See Dong Yen Village, Maetang District, Chaingmai Province, and to construct the body of knowledge concerning silver jewelry making occupation and the Identity of silver jewelry by the hill tribe Lee-sor in order to apply and develop to the new design format.

Instruments used in this research were an interview and an observation which were studied from

Lee-sor (Lee-su) jewelers. Approved and complete data were analyzed and integrated together for building a body of knowledge of a Lee-sor’s silver jewelry making occupation. Finally, data collected will be used to develop the new design format.

Key words: Design, silver jewelry, Hill tribe Lee-sor community

ปัญหาและความเป็นมา

ศิลปหัตถกรรมมีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตโดยตรงและทางอ้อมของมนุษย์ชาติเพราะงานด้านศิลปหัตถกรรมนอกจากจะมุ่งเน้นเรื่องของประโยชน์ใช้สอยแล้วนั้นยังได้สะท้อนถึงคุณค่าทางจิตใจ ทำให้เกิดสุนทรีย์สร้างความสุขและความเบิกบานใจเมื่อได้สัมผัสหรือพบเห็น คุณค่าทางศิลปะของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมักอยู่ในกรอบของชนบประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชน

สำหรับศิลปหัตถกรรมของไทยนั้นมีความโดดเด่นหลากหลายและแตกต่างกันออกไปทั้งในรูปแบบที่พัฒนาขึ้นตามวัฒนธรรมท้องถิ่น วัสดุที่ใช้ ฝีมือและจินตนาการของช่างผู้ทำหน้าที่ในการผลิต ความสำคัญของช่างนั้น วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2539:41) อธิบายว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างงานศิลปหัตถกรรมเพราะเป็นผู้สร้างและทำให้เกิดงานศิลปหัตถกรรมประเภทต่างๆหากปราศจากช่างเสียแล้ว ก็คงไม่มีงานเหล่านี้ให้ได้ชื่นชม ใช้สอยอยู่ทุกวันนี้ ช่างไทยที่ได้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมนั้นได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ช่างหลวง และ 2) ช่างพื้นบ้าน โดยที่ช่างหลวงส่วนใหญ่เป็นช่างที่มีฝีมือดี เพราะได้ผ่านการฝึกหัด และทดสอบฝีมือจนได้เข้ารับใช้ในราชสำนักหรือตามวังเจ้านาย ส่วนช่างพื้นบ้านก็จัดเป็นช่างที่มีฝีมือดีเช่นกันและมีจำนวนมากมายกระจ่ายกันอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆในทุกภาคของประเทศ ลักษณะเฉพาะที่สำคัญของช่างพื้นบ้านอย่างหนึ่งคือเป็นช่างที่ได้รับการฝึกฝนและถ่ายทอดงานช่างตามแบบแผนที่เป็นขนบธรรมเนียมของผู้ใช้ในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ จากบรรพบุรุษ หรือช่างพื้นบ้านในท้องถิ่น

ศิลปหัตถกรรมของชาวเขาเผ่าลีซอหมู่บ้านศรีดงเย็นถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านภูมิปัญญาชาวบ้านมีที่มาจากชาวบ้านได้กลั่นกรองความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ตรงในวิถีชีวิตของตนเองประสบการณ์ที่ร่วมกันในชุมชนที่มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า “มรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้าน” เป็นประสบการณ์และภูมิปัญญาที่คนรุ่นก่อนกลั่นกรองจากชีวิตเอาไว้แล้วส่งผ่านให้กับคนรุ่นหลัง

จากการศึกษาเรื่องราว ความเชื่อ และแนวคิด ในการออกแบบเพื่อสร้างสรรค์รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินชาวเขาเผ่าลีซอ หมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำแนวคิดและองค์ความรู้ที่ได้จากชาวเขา มาทำการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงิน เพื่อเพิ่มทางเลือกที่หลากหลายให้แก่ผู้บริโภคเครื่องประดับเงิน โดยใช้การบูรณาการองค์ความรู้ใหม่กับความสามารถและความถนัดเดิม ผสมผสานกับศิลปะวัฒนธรรม ประเพณีและอัตลักษณ์ของชาวเขา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและกระบวนการทำเครื่องประดับเงินของชาวเขาเผ่าลีซอ
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของเครื่องประดับเงินชาวเขาเผ่าลีซอและนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินในรูปแบบใหม่สำหรับสุขภาพสตรี

สมมุติฐานการวิจัย

งานเครื่องประดับของชาวเขาเผ่าลีซอที่แสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์สามารถนำมาประยุกต์และพัฒนาเครื่องประดับเงินในรูปแบบใหม่ให้ได้รับความนิยมได้

ขอบเขตการวิจัย

อัตลักษณ์ของเครื่องประดับเงินชาวเขาเผ่าลีซอประกอบด้วย ปลา ผีเสื้อ กระพรวน และดอกเบญจมาศ เพื่อนำมาพัฒนางานออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงิน ซึ่งประกอบด้วย (1) สร้อยคอ จำนวน 2 เส้น (2) เข็มกลัด จำนวน 2 อัน (3) ต่างหู จำนวน 2 คู่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษารวบรวมหลักฐานข้อมูลเกี่ยวกับ เครื่องประดับเงินของชาวเขาเผ่าลีซอ(ลีซู) ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ประกอบการศึกษาแบ่งเป็น 2 ประเภท

1.ข้อมูลเบื้องต้น (Primary data) เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากแหล่งข้อมูลโดยตรง มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1การสำรวจพื้นที่ที่ศึกษา โดยสำรวจหมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสังเกตข้อมูล โดยทั่วไป โดยการสอบถามผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ต่อไป สังเกตกระบวนการทำ เครื่องประดับเงิน แนวทางการออกแบบลวดลาย เพื่อนำไปสู่ การสัมภาษณ์เกี่ยวกับอาชีพการทำเครื่องประดับเงิน ของชาวเขาเผ่าลีซอ (ลีซู) แห่งนี้

1.2สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ ชาวเขาเผ่าลีซอ (ลีซู) ผู้ผลิตเครื่องประดับเงิน

2.ข้อมูลขั้นที่สอง (secondary data) เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากแหล่งข้อมูลจากหนังสือ ตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาเผ่าลีซอ (ลีซู) และการทำเครื่องประดับเงิน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้กระบวนการสังเกตและการซักถาม การจดบันทึก การบันทึกเสียงและการ บันทึกภาพ เกี่ยวกับลักษณะทางวัฒนธรรม สภาพวิถีดำเนินชีวิต รวมถึงกระบวนการทำเครื่องประดับเงิน และ แนวทางการออกแบบลวดลาย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1.ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ ตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาเผ่าลีซอและการทำเครื่องประดับเงิน
- 2.เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ การสังเกตและการซักถาม โดยการจดบันทึก การบันทึกเสียงและการ บันทึกภาพ

การตรวจสอบข้อมูล

- 1.ประมวลข้อมูลต่างๆจากการสังเกตและการซักถาม เพื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์
- 2.ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลตามวัตถุประสงค์
- 3.รวบรวมข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์แล้วนำมาใช้เพื่อประกอบในการวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบสมมุติฐานแล้วนำมาวิเคราะห์ และเชื่อมโยงประเด็นต่างๆเพื่อให้ได้ข้อมูลตาม วัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ประวัติความเป็นมาของเขาเผ่าลีซอ และกระบวนการผลิตเครื่องประดับเงิน ของชาวเขา

ความหมายคำว่าลีซอ (ลีซอ) มีความเชื่อว่าเป็นชนเผ่าที่มีการแต่งกายที่มีสีสันสดใส และหลากหลาย ความกล้าในการตัดสินใจ และความเป็นอิสระชนสะท้อนออกมาให้เห็น จากการใช้สีตัดกันอย่างรุนแรงในการใช้เครื่องแต่งกาย คนอื่นเรียกว่าลีซอ แต่คนชนเผ่านี้จะเรียกตนเองว่า “ลีซอ” (คำว่า “ลี” มาจาก “อีหลี” แปลว่า จาริต ประเพณีหรือวัฒนธรรม “ซอ” แปลว่า “คน”) มีความหมายว่ากลุ่มชนที่มีขนบธรรมเนียม จาริตประเพณี และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง อาจกล่าวได้ว่าชาวลีซอเป็นกลุ่มชนที่รักอิสระ มีระบบจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยืดหยุ่น เป็นนักจัดการที่มีประสิทธิภาพ จะไม่ยอมรับสิ่งใหม่โดยไม่ผ่านการเลือกสรร และจะไม่ปฏิเสธวัฒนธรรมที่แตกต่างโดยไม่แยกแยะ ด้วยเหตุนี้เองทำให้ชาวลีซอมีศักยภาพในการปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี (www.hilltribe.org. 2553)

ลีซอ (ลีซอ) โดยพื้นนิสัยแล้วจะต้องเป็นหนึ่งในโลกหรือใฝ่ความเป็นเอก ชาวลีซอจะเห็นว่าครอบครัว ตระกูล และหมู่บ้านของตนเป็นเอกเหนือใคร ซึ่งจะเห็นได้จากเสื้อผ้าอาภรณ์และเครื่องประดับที่ต้องวิไลมาหาเหนือกว่าใครๆ พอลและอีเลน ลูวิส. (2528 : 10)

ความเป็นมาของลีซอ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่จัดอยู่ในกลุ่มธิเบต – พม่า ของชนชาติโลโล ถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของชนเผ่าลีซอ อยู่บริเวณต้นน้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน อยู่เหนือหุบเขาสาละวินในเขตมณฑลยูนนานตะวันตกเฉียงเหนือและตอนเหนือของรัฐคะฉิ่น ประเทศพม่า ชนเผ่าลีซอ ส่วนใหญ่เชื่อว่าเมื่อ 4,000 ปี ที่ผ่านมามีบรรพบุรุษของพวกเขามีอาณาจักร เป็นของตนเอง แต่ต้องเสียดินแดนให้กับจีนและกลายเป็นคนไร้ชาติต่อมาชนเผ่าลีซอ (ลีซอ) จึงได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่รัฐฉานตอนใต้ กระจัดกระจายอยู่ตามภูเขาในเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองเชียงตุง บางส่วนอพยพไปอยู่เขตเมืองซือเหมา สิบสองปันนา ประเทศจีน หลังจากนั้นได้อพยพลงมา ทางใต้เนื่องจากเกิดการสู้รบกันระหว่างชนเผ่าอื่น นับเวลาหลายศตวรรษ ชนเผ่าลีซอ ได้ถอยร่นเรื่อยลงมา จนในที่สุดก็แตกกระจายกัน เข้าสู่ประเทศพม่า จีน อินเดีย แล้วเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2464 กลุ่มแรกมี 4 ครอบครัว มาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนครั้งแรกอยู่ที่บ้านห้วยसान อ.เมือง จ.เชียงราย อยู่ได้โดยประมาณ 5-6 ปี ก็มีการแยกกลุ่มไปอยู่หมู่บ้านดอยช้าง ทำมาหากินอยู่แถบ ต.วาวี อ.แม่สรวย จ.เชียงราย จากการสอบถามคนเฒ่าคนแก่ชาว ลีซอ ถึงเรื่องราวการอพยพว่า ได้อพยพมาจากหมู่บ้านแห่งหนึ่งทางตอนใต้ของเมืองเชียงตุงประเทศพม่า เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านลีซอห้วยसान อ.เมือง จ.เชียงราย และโยกย้ายไปตั้งบ้านเรือน ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ตาก พะเยา กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ แพร่และสุโขทัย ลีซอไม่มีภาษาเขียนของตนเองลีซอ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ ลีซอลาย กับลีซอดำ ชาวลีซอที่อยู่ในประเทศไทยเกือบทั้งหมดเป็นลีซอลาย ส่วนลีซอดำนั้นอยู่ พม่า จีน (www.hilltribe.org. 2553)

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลีซอ หมู่บ้านศรีตงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ จากการสัมภาษณ์ นายธีรวัฒน์ ไตรรัตน์พงษ์ เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ.2553 ได้ทราบว่าหมู่บ้านศรีตงเย็นได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2515 โดยมีผู้บุกเบิกและเริ่มสร้างบ้านเรือน ประมาณ 8 หลังคาเรือน หลังจากนั้นอีกประมาณ 4-5 ปี ได้มีชาวเขาเผ่าลีซอ จากจังหวัดเชียงราย และจังหวัดแม่ฮ่องสอนอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน จนทำให้เกิดการขยายตัวของจำนวนประชากรมากขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้ปัจจุบันนี้มี 181 ครัวเรือน และจำนวนประชากรทั้งหมด 984 คน ด้วยสภาพแต่เดิมของพื้นที่ชุมชนเป็นป่าเสื่อมโทรม ชาวเขาเผ่าลีซอจึงได้ถางป่าเพื่อจับจองพื้นที่และทำไร่เลื่อนลอย บางส่วนยังคงทำงานด้านหัตถกรรมเครื่องเงิน และงานผ้า โดยการสืบสาน สืบทอด ศิลปะหัตถกรรมแขนงนี้มาจากบรรพบุรุษ

เสื้อผ้าและเครื่องประดับ ลักษณะการตกแต่งเสื้อผ้า ส่วนใหญ่เน้นประดับด้วยแถบริ้วผ้าสลับสี ผ้าตัดปะ และประดับด้วยเม็ดโลหะเงินมีการตกแต่งด้วยลายปักบ้างเล็กน้อย และด้านข้างสายย่ามช่วงต่อกับพู่ที่จะทิ้งชายลง มาทั้งสองด้านเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีการตกแต่งเพิ่มเติมให้ดูโดดเด่นขึ้นอีกหลายแบบ เช่น ใช้พู่ไหมพรมหลากสี กระจุกด้ายลูกปัด และเครื่องเงิน

การแต่งกายพร้อมทั้งเครื่องประดับของผู้หญิง

การแต่งกายพร้อมทั้งเครื่องประดับของผู้ชาย

ภาพที่ 1-2 การแต่งกายพร้อมทั้งเครื่องประดับของผู้หญิงและผู้ชายชาวเขาเผ่าลีซอ

ประเพณีปีใหม่ “โซเซี่ย” จัดขึ้นในวันที่ 1 เดือน 1 ของเดือนลีซอ ซึ่งลีซอเรียกเดือนนี้ว่า “โซเซี่ยอาบา” เป็นวันที่มีความสำคัญมากสำหรับชาวลีซอ เพราะเชื่อว่าเป็นวันที่เริ่มต้นสำหรับชีวิต และสิ่งใหม่ ให้สิ่งเก่า ๆ ที่ไม่ดีหมดไปพร้อมกับปีเก่า จึงต้องมีการเฉลิมฉลองด้วยการทำพิธีกรรม และจัดงานรื่นเริง เช่น การทำบุญศาลเจ้า และเทพเจ้าต่าง ๆ ของชาวลีซอการขอศีลพรจากเทพเจ้า และผู้อาวุโส การร้องเพลง การเล่นดนตรี และการเต้นรำ เป็นต้น ก่อนวันปีใหม่ 1 วัน หรือวันสุดท้ายของเดือน “หลายี” (เดือน 12) จะมีการดำข้าวปึก หรือเรียกว่า “ปาปาเตียะ” เทศกาลปีใหม่เป็นเทศกาลที่ผู้หญิงชาวเขาเผ่าลีซอทั้งหลายแต่งกายกันอย่างเต็มที่ เครื่องประดับเงินจะทับถมอยู่เต็มทรวง จะสวมเสื้อกั๊กกำมะหยี่ดำ ซึ่งปักปรายไปด้วยตุ้มเงิน เป็นสาย และดอกดวง ทั้งด้านหน้า และหลัง ยึดอกปิดด้วยหัวเข็มขัดเงินแผ่นสี่เหลี่ยม เรียงลงมาเป็นแถวรอบคอ รัดด้วยแถบผ้าติดสร้อยระย้า ซึ่งแผ่ขยายอยู่เต็มอก ส่วนดั้งหูเจาะรูสองข้างเกี่ยวตะขอยึดตุ้มระย้าซึ่งติดพู่ไหมพรมเพิ่มสีสันเข้าไปด้วย แถมสร้อยเงินหลายสาย ที่โยงผ่านใต้คางจากตุ้มซ้ายไปสู่ตุ้มขวา ส่วนข้อมือทั้งสองสวมกำไลแผ่นกว้างแต่งด้วยอัญมณีแม่น้ำก็สวมแหวนเงินไว้ (www.hilltribe.org. 2553) ซึ่งข้อมูลนี้ได้สอดคล้องกับ พอล และอีเลน ลูวิส (2528 : 30) ที่ได้กล่าวถึงเทศกาลประเพณีปีใหม่ ว่าในเทศกาลนี้ผู้หญิงชาวเขาเผ่าลีซอจะมีการสวมใส่เครื่องประดับเงินเป็นจำนวนมากเพื่อดึงดูดเพศชายสำหรับการขอแต่งงาน รวมทั้งเพื่อแสดงถึงความมั่งคั่งของครอบครัวฝ่ายหญิง

ภาพที่ 3-4 การเต้นรำในวันประเพณีปีใหม่ (วันตรุษจีน) ของชาวเขาเผ่าลีซอ

ระบบเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจภายในหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลีซอหมู่บ้านศรีดงเย็นนั้น ขึ้นอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมคือการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ และการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัว อาทิเช่นการทำเครื่องประดับเงิน การเย็บผ้าและการทำเครื่องดนตรี ซึ่งรายได้ ที่ได้จากการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัว ส่งผลทำให้ระบบเศรษฐกิจภายในหมู่บ้านเกิดการหมุนเวียนเงินตราที่ดี โดยงานหัตถกรรมเหล่านี้จะขายกับกลุ่มลูกค้าหลักก็คือชาวเขาเผ่าลีซอและอาชีพการทำเครื่องประดับเงินนั้นถือได้ว่าเป็นงานหัตถกรรมที่สามารถสร้างรายได้แก่ชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากเทศกาลปีใหม่ของชาวนิยมซื้อเครื่องประดับใหม่ ๆ เพื่อเป็นการบ่งบอกฐานะทางสังคม และเพื่อความเป็นสิริมงคลในวันปีใหม่ด้วยจึงทำอาชีพการทำเครื่องประดับเงินเป็นอาชีพที่สามารถทำรายได้ให้แก่ชุมชนเป็นอย่างมากอีกอาชีพหนึ่ง กระบวนการผลิตเครื่องประดับภายในหมู่บ้านศรีดงเย็นนั้นมุ่งเน้นเรื่องงานฝีมือโดยการทำมือเกือบทุกขั้นตอน แต่อาจมีบางขั้นตอนที่ได้มีการใช้เครื่องจักร เช่นขั้นตอนการรีดเนื้อเงินให้เป็นแผ่น หรือมีรูปทรงและขนาดตามที่ต้องการ การใช้เครื่องจักรนี้จะอยู่ในระบบของการว่าจ้างเป็นรายชิ้นโดยจะมีร้านในหมู่บ้านอยู่หนึ่งร้านสำหรับรับทำการรีดหรือขึ้นรูปทรงโลหะ กระบวนการทำงานนี้จึงส่งผลทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจภายในหมู่บ้านอีกทางหนึ่ง วิธีการคิดราคาเครื่องประดับเงิน ขึ้นอยู่กับการตกลงของช่างผู้ผลิตและลูกค้า เนื่องจากชิ้นงานเป็นชิ้นงานที่ขายให้คนเฉพาะกลุ่ม คือ ชาวเขาเผ่าลีซอด้วยกันเอง อีกทั้งชิ้นงานยังเป็นงานที่ขึ้นรูปตัวเรือนด้วยมือและทรงคุณค่าทางวัฒนธรรม จึงทำให้วิธีการคิดราคาไม่เป็นไปตามระบบสากล เช่น สร้อยเงินน้ำหนักรวมทั้งหมด 400 กรัม ช่างจะขายสร้อยในราคาประมาณ 80,000-100,000 บาท ซึ่งราคาเหล่านี้ล้วนขึ้นอยู่กับช่างผู้ผลิตและลูกค้า

ศิลปะหัตถกรรมของชาวเขาหมู่บ้านศรีดงเย็นถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้กลั่นกรองจากประสบการณ์ตรงในวิถีชีวิตของตนเอง โดยใช้แนวคิดที่เกี่ยวกับวิถีการใช้ชีวิตร่วมธรรมชาติ เนื้อหาของภูมิปัญญาเป็นเรื่องราวอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและธรรมชาติหรือเป็นเรื่องราวอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและธรรมชาติออกมาในรูปแบบของเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติ และเป็นข้อห้ามมิให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่างๆ ในรูปของ “ผี” ทำให้เกิดภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ อีกทั้งได้มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า “มรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้าน” เป็นประสบการณ์และภูมิปัญญาที่คนรุ่นก่อนถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง

หากจะกล่าวถึงความหมายของเครื่องประดับโดยทั่วไปแล้ว เครื่องประดับมักจะเป็นวัตถุที่บ่งบอกและแสดงถึงความเลอค่า ความสวยงาม ความร่ำรวย หลายชนชาติหลากหลายวัฒนธรรมนิยมใช้เครื่องประดับในพิธีต่างๆ อย่างแพร่หลาย จึงนับได้ว่าเครื่องประดับเปรียบเสมือนชิ้นงานที่สามารถบันทึกวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้นๆ ได้จากวัสดุ ลวดลาย การออกแบบ และกรรมวิธีการผลิต หรือเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าศิลปะการทำเครื่องประดับเป็นสิ่งที่สามารถบันทึกวัฒนธรรม และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ ศิลปะการทำเครื่องประดับได้มีการสื่อความหมายและเรื่องราวผ่านจากรูปแบบ รูปทรง และลวดลายบนพื้นผิวของชิ้นงานนั้น

กระบวนการในการผลิตเครื่องประดับเงินของชาวเขาเผ่าลีซอ

1. การติดต่อสอบถามรายละเอียดของลูกค้า มีการพูดคุยเกี่ยวกับความต้องการของลูกค้า
2. จัดซื้อวัตถุดิบ
3. ผลิตตัวเรือนเครื่องประดับ
 - 3.1 นำเม็ดเงินบริสุทธิ์มาหลอมในเบ้าหลอมแล้วนำมาที่รางเทเพื่อให้โลหะแข็งตัว เป็นก้อนและได้ขนาดตามที่ต้องการ

ภาพที่ 5-7 แสดงขั้นตอนในการหลอมเม็ดเงิน

3.2 นำแท่งเงินที่ได้ไปรีด ทบ หรือเคาะให้ได้รูปทรงหรือขนาดที่ต้องการ

ภาพที่ 8-9 แสดงขั้นตอนในการรีด ทบและเคาะเนื้อเงิน

3.3 นำแผ่นเงินหรือแท่งเงินที่ได้ไปขึ้นรูปในแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดรูปทรงและลวดลายตามต้องการ เช่นการดัด สลักดุน หรือฉลุ เป็นต้น

ภาพที่ 10-13 แสดงขั้นตอนในการขึ้นรูปทรงและลวดลายด้วยวิธีการดัด สลักดุน และฉลุ

3.4 นำเงินที่ได้ขึ้นรูปทรงและลวดลายในแบบต่างๆ นำมาเชื่อม(บัดกรี)เพื่อให้ชิ้นส่วนเหล่านั้นติดกันเป็นชิ้นเดียว

ภาพที่ 14-15 แสดงขั้นตอนในการเชื่อม(บัดกรี) เงิน

3.5 นำเครื่องประดับเงินที่เชื่อมเสร็จแล้วไปขัด ด้วยตะไบหรือกระดาษทรายเพื่อให้ผิวโลหะเรียบแล้วนำไปทำความสะอาดโดยการนำเครื่องประดับไปต้มในน้ำสารส้มหรือเผาไฟให้ร้อนแล้วจุ่มลงในน้ำกรด

ภาพที่ 16 แสดงขั้นตอนในการนำเครื่องประดับไปต้มในน้ำสารส้ม

อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์การสื่อความหมายลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินชาวเขาเผ่าลีซอ หมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีดังนี้

แนวคิดในการออกแบบเครื่องประดับเงินชาวเขามาจากประสบการณ์จากการใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติโดยมุ่งเน้น ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและธรรมชาติ จึงทำให้เครื่องประดับชาวเขามีรูปแบบและรูปทรงที่เลียนแบบมาจากสิ่งต่างๆ รอบตัวที่มีอยู่ในธรรมชาติ โดยได้นำรูปทรงเหล่านั้นมาดัดแปลง ปรับปรุงให้เข้ากันแล้วนำมาประกอบขึ้นเป็นลวดลายตามความคิดที่เห็นว่าสวยงามของช่างแต่ละคน อีกทั้งชาวเขาเผ่าลีซอยังได้แสดงความแยบยลในการสื่อสารเรื่องวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ควบคู่ กับงานเครื่องประดับได้เป็นอย่างดี

ลวดลายเครื่องประดับเงินชาวเขา หมู่บ้านศรีดงเย็น ที่นิยมทำและสืบทอดกันมานั้นมีลวดลายพื้นฐานอยู่ 3 ลาย ดังนี้ 1.ลายปลา 2.ลายผีเสื้อ 3.ลายดอกไม้ โดยลวดลายเหล่านี้จะมีการตัดทอนหรือเพิ่มเติมรายละเอียดของรูปทรงและลวดลายในบางส่วน ซึ่งล้วนขึ้นอยู่กับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของช่างแต่ละคน

1.ลายปลา ปลาถือได้ว่าเป็นสัตว์น้ำที่ทุกคนรู้จักเพราะปลานั้นมีอยู่มากมายตามแหล่งน้ำธรรมชาติและเป็นอาหารชั้นเลิศให้กับมนุษย์และสัตว์ต่างๆ มานาน อีกทั้งปลายังมีรูปร่างและท่วงท่าในการว่ายน้ำที่สวยงาม ดังนั้นจากการที่ชาวเขาได้ใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติจึงทำให้พวกเขาเล็งเห็นคุณค่าและความงามของปลา และได้นำลักษณะโดยรวมของปลาออกมาออกแบบ ผลิตเป็นเครื่องประดับ ชาวเขามีความเชื่อต่อปลา คือ ปลา เป็นสัตว์ที่แสดงถึงความมั่งมี และ ความอุดมสมบูรณ์

รูปแบบและลวดลายปลาจากธรรมชาติ	เครื่องประดับเงินลวดลายปลา
ปลาตะเพียน ปลามังกร 	

ภาพที่ 17 แสดงรูปแบบและลวดลายปลาจากธรรมชาติและเครื่องประดับเงิน

2.ลายผีเสื้อ เป็นลายที่นำเอารูปร่างและรูปทรงของผีเสื้อที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งผีเสื้อถือได้ว่าเป็นสัตว์ที่มีความสวยงามมากอีกชนิดหนึ่งในบรรดาสัตว์ทั้งหมดเพราะผีเสื้อเป็นสัตว์ที่มีรูปร่าง รูปทรงและลวดลายที่สวยงามโดดเด่นเฉพาะตัว ชาวเขามีความเชื่อต่อผีเสื้อ คือ ผีเสื้อ เป็นสัตว์ที่แสดงถึงความสวยงาม และ ความอุดมสมบูรณ์

รูปแบบและลวดลายผีเสื้อจากธรรมชาติ	เครื่องประดับเงินลวดลายผีเสื้อ
ผีเสื้อนางพญา ผีเสื้อกลางคืน 	

ภาพที่ 18 แสดงรูปแบบและลวดลายผีเสื้อจากธรรมชาติและเครื่องประดับเงิน

3.ลายดอกไม้ เป็นลายที่นำเอารูปร่างและรูปทรงของดอกไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติและนำความสวยงามของดอกไม้เหล่านั้นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องประดับ สัตฐานของรูปแบบโดยรวมมักจะเป็นวงกลม มีกลีบดอกทั้งขนาดเล็กต่างๆ สลับทับซ้อนเป็นชั้นๆในจังหวะที่เท่าๆกัน นอกจากนั้นชาวเขา ได้มีการนำลวดลายดอกไม้ที่ประดิษฐ์ขึ้นมาได้ไปดัดแปลงเป็นส่วนหัวหรือส่วนยอดของภูกระยา ชาวเขามีความเชื่อต่อดอกไม้ คือ ดอกเบญจมาศ ซึ่งถือได้ว่าเป็นพืชที่แสดงถึง ความมีชีวิตชีวา สวยงาม ความอุดมสมบูรณ์ และความเจริญรุ่งเรือง และมีความเชื่อต่อภูกระยา คือ ภูกระยาเป็นวัตถุที่สามารถทำให้เกิดเสียงที่ดังและไพเราะเมื่อมีการกระทบกัน แสดงถึง ความดีงาม และชื่อเสียงที่ได้ระบือไกล

รูปแบบและลวดลายดอกไม้จากธรรมชาติ	เครื่องประดับเงินลวดลายดอกไม้
ดอกเบญจมาศ ดอกเบญจมาศ ประจำเดือน " มกราคม "	

ภาพที่ 19 แสดงรูปแบบและลวดลายดอกไม้จากธรรมชาติและเครื่องประดับเงิน

การออกแบบเครื่องประดับ การออกแบบเครื่องประดับเป็นการแต่งแต้มจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ อีกทั้งยังต้องผนวกกับองค์ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัสดุและขั้นตอนในการผลิตเครื่องประดับอีกด้วย เพราะเครื่องประดับที่ดีนั้นจะต้องเป็นเครื่องประดับที่สวยงามและสามารถสวมใส่ได้จริง ดังนั้นนักออกแบบเครื่องประดับควรมีองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตเครื่องประดับเพื่อให้ได้ชิ้นงานที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

หลักเกณฑ์ในการออกแบบ ในการนำเอาส่วนประกอบหรือโครงสร้างของการออกแบบ เช่น เส้น สี รูปทรง พื้นผิว ฯลฯ มาจัดวางรวมกันต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ต่างๆ ได้แก่ ความสมดุล การตัดกัน การเน้น ขนาด และสัดส่วน จังหวะ และเอกภาพ

รูปทรงสำหรับงานออกแบบเครื่องประดับ การออกแบบรูปทรงสำหรับงานออกแบบเครื่องประดับสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1.รูปทรงธรรมชาติ เป็นการออกแบบโดยใช้รูปทรงธรรมชาติเป็นจุดเริ่มต้น มี 2 ลักษณะ คือ การออกแบบให้เรียบง่าย เป็นการสร้างงานออกแบบจากรูปทรงทางธรรมชาติโดยมีการลดทอน (Distortion) สิ่งที่เห็นว่าเป็นความจำเป็นลงให้เหลือแต่ลักษณะหรือโครงสร้างที่สำคัญการประดิษฐ์ตกแต่ง เป็นการออกแบบรูปทรงธรรมชาติโดยมีการแต่งเติมลดทอนลายบนรูปทรงธรรมชาติ

2.รูปทรงอิสระ เป็นการออกแบบเครื่องประดับโดยใช้รูปทรงที่เกิดจากจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของผู้ออกแบบเอง อาจมีความคล้ายคลึงกับรูปทรงตามธรรมชาติซึ่งเป็นรูปทรงที่เปลี่ยนแปลงได้ (Elastic Form) ไม่ใช่รูปทรงที่มีโครงสร้างแน่น

3.รูปทรงเรขาคณิต รูปทรงอีกประเภทหนึ่งซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับงานออกแบบต่อไปอย่างกว้างขวาง คือ รูปทรงเรขาคณิต เช่น วงกลม สามเหลี่ยมหน้าจั่ว สามเหลี่ยมด้านเท่า สี่เหลี่ยมจัตุรัส รูปทรงกรวย รูปทรงกระบอก ฯลฯ ในปัจจุบันลักษณะการออกแบบร่วมสมัยนิยมเครื่องประดับที่มีความเรียบง่าย สง่างาม นักออกแบบจึงนำรูปทรงเรขาคณิตมาใช้ในงานออกแบบมาก (ศูนย์ข้อมูลอัญมณีและเครื่องประดับสถาบันวิจัยและพัฒนาอัญมณีและเครื่องประดับแห่งชาติ.2547)

จากข้อมูลที่ได้ศึกษา ผู้วิจัยจึงได้นำอัตลักษณ์ของเครื่องประดับเงินชาวเขาเผ่าลีซอ มาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินในรูปแบบใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 20-22 แสดงการพัฒนาเครื่องประดับเงินในรูปแบบใหม่ (รูปแบบที่1)

ภาพที่ 23-25 แสดงการพัฒนาเครื่องประดับเงินในรูปแบบใหม่ (รูปแบบที่2)

จังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของคนกลุ่มต่างๆในภาคเหนือตอนบน มีภูมิประเทศติดต่อกับประเทศพม่า ลาว จีน และมีชาวเขาหลายเผ่ากระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆจึงถือว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดความหลากหลายทางภูมิปัญญาขึ้นเช่นกัน อาทิเช่น การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้ การทอผ้าฝ้าย การจักสาน และการทำกระดาษสา ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าเครื่องเงินในรูปแบบต่างๆไม่ว่าจะเป็นของใช้หรือเครื่องประดับในประเทศไทยส่วนใหญ่จะมีแหล่งผลิตที่สำคัญมาจากชาวเขาและคนภาคเหนือ เนื่องจากชาวเขาและคนภาคเหนือนั้นได้มีความนิยมในการใช้เครื่องเงินมาเป็นเวลานาน จนถือได้ว่าเป็นวิถีถิ่นที่ได้ดำเนินกันมาอย่างยาวนาน

พอลและอีเลน ลูวิส. (2528 : 31) กล่าวว่า ชาวเขาคงไม่เป็นชาวเขาหากไม่มีเครื่องประดับเพราะเครื่องประดับเป็นส่วนสำคัญของการแต่งกายของชาวเขา เพื่อแสดงให้ผู้อื่นได้รับรู้ถึงประสิทธิภาพและความสามารถของผู้นำครอบครัว ความร่ำรวยมั่งคั่งในครอบครัวของตนเอง อีกทั้งเหตุที่เครื่องประดับได้รับความนิยมถึงเพียงนี้ในหมู่ของชาวเขาเพราะโลหะเงินยังเป็นตัวกลางในการซื้อขายอย่างเดียวกับที่ชาวเขามั่นใจและเชื่อถือได้ ด้วยเหตุที่ว่าชีวิตของชาวเขาเต็มไปด้วยเหตุการณ์สลับซับซ้อนไม่มีถิ่นฐานอันแน่นอน จึงทำให้โลหะมีค่าเช่นเงินเท่านั้นที่ชาวเขาจะนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นปัจจัยอื่นๆในการดำรงชีวิตได้ไม่ว่าในที่ใด ชาวเขาจึงต้องหาวิธีการนำเงินติดตัวไปด้วยทุกแห่งหนในทุกรูปแบบ ทั้งเงินแท่ง เงินเหรียญ กล้องยาสูบ กล้องยาเส้นหรือฝิ่น และเครื่องประดับซึ่งมีวิธีนำมาตกแต่งร่างในรูปแบบต่างๆ เช่น ชาวเขาเผ่าลีซอ จะสวมใส่สร้อยและเหรียญระยงระยางสวมทับซ้อนกันจนแทบจะคลุมร่างมิด ส่วนชาวเขาเผ่าลัหู่และอาข่านั้นนิยมเย็บเครื่องประดับเงินติดกับเสื้อผ้าไปเลย

รูปแบบการออกแบบชิ้นงานเครื่องประดับของชาวเขา มีวิธีการดังนี้ คือ ใช้รูปทรงธรรมชาติ และใช้เทคนิคในการตัดทอนแบบ หมายถึงการเขียนภาพตัดทอนรูปทรง ลวดลาย สี ให้เหลือบางส่วนที่สำคัญไว้ เพื่อให้เกิดความงามและสื่อความหมายเข้าใจง่ายและรวดเร็วในการสร้างงาน อีกทั้งพื้นผิวของโลหะนิยมขัดผิวให้มันวาวเพื่อสื่อถึงความเจิดจรัสและมั่งคั่ง

ในการออกแบบเครื่องประดับเงินครั้งนี้ได้นำอัตลักษณ์ของเครื่องประดับเงินชาวเขา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินรูปแบบใหม่เพื่อสร้างทางเลือกที่หลากหลายให้แก่ผู้บริโภค เนื่องจากเครื่องประดับของชาวเขาเป็นงานที่มีความสวยงามแต่ด้วยข้อจำกัดของขนาดชิ้นงานที่มีขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมากเกินไป จึงทำให้งานเครื่องประดับของชาวเขาไม่เหมาะสมสำหรับวิถีการดำเนินชีวิตของสุภาพสตรีที่ใช้ชีวิตอยู่ในเมือง ซึ่งได้สอดคล้องกับ วชิรินทร์ จรุงจิตสุนทร. (2548 : 35) ได้กล่าวว่า งานออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดีจะต้องผสมผสานปัจจัยด้านต่างๆทั้งรูปแบบ ประโยชน์ใช้สอย ความงาม ความสะดวกสบายในการใช้งาน ความปลอดภัย ความแข็งแรง และอื่นๆ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์นั้นเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มผู้บริโภคได้อย่างกลมกลืนลงตัว

การออกแบบครั้งนี้ได้ออกแบบด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ 3 มิติ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยระดับเบื้องต้นซึ่งสามารถที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ หรือนำองค์ความรู้ที่ได้ไปบูรณาการเพื่อพัฒนาความรู้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เชิดชัย ลีตั้งเจริญ. ช่างผู้ผลิตเครื่องประดับชาวเขาเผ่าลีซอ(ลีซู) หมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. **สัมภาษณ์.** 16 มกราคม พ.ศ.2553.
- ชำนาญ ญาป่า. ช่างผู้ผลิตเครื่องประดับชาวเขาเผ่าลีซอ(ลีซู) หมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. **สัมภาษณ์.** 16 มกราคม พ.ศ.2553.
- ธีรวัฒน์ ไตรรัตนพงษ์. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. **สัมภาษณ์.** 16 มกราคม พ.ศ.2553.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. [on-line] <http://www.hilltribe.org/thai/museum/> 20 มกราคม 2553.
- พอลและอีเลน. 2538. **หูกเผ่าชาวดอย.** (ศิริวรรณ สุขพานิช,ผู้แปลและเรียบเรียง). เชียงใหม่:หัตถกรรมชาวเขา
ไมตรี จันทรคง(ผู้บรรยาย). (20 มกราคม 2550). **การขึ้นรูปตัวเรือนด้วยโลหะ** มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาศิลป.เชียงใหม่.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2539,41. **ความสำคัญของช่าง.**กรุงเทพฯ
- วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร.2548. **หลักการและแนวความคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์.**กรุงเทพฯ:แอ๊ปเปิ้ล ปรีนติ้ง กรุป จำกัด
- ศูนย์ข้อมูลอัญมณีและเครื่องประดับสถาบันวิจัยและพัฒนาอัญมณีและเครื่องประดับ.2547. **การออกแบบเครื่องประดับ.** กรุงเทพฯ
- อะกอย พิษณุสกุล. ช่างผู้ผลิตเครื่องประดับชาวเขาเผ่าลีซอ(ลีซู) หมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. **สัมภาษณ์.** 16 มกราคม พ.ศ.2553.
- Louise Tythacott. 1994. **Jewellery and Accessories.** England:Wayland (Publishers) Ltd